

RECENZJE

Joanna Orzechowska

Instytut Słowiańszczyzny Wschodniej
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**HUMANISTICA 21. PRZEKRACZANIE GRANIC
W JĘZYKU, LITERATURZE, KULTURZE.
T. 1. WYDAWNICTWO UCZELNI LINGWISTYCZNO-
-TECHNICZNEJ W ŚWIECIU, 2017, 323 SS.**

W życiu codziennym człowieka granice istnieją od zawsze. Granice mogą być rozumiane jako krańce człowieka i przestrzeni, jako miejsca, w których rozgrywają się wydarzenia, zmieniające historię, społeczeństwo, kulturę. Granica to sposób rozumienia, osławiania i porządkowania świata zarówno fizycznego, jak i mentalnego. Bez granicy człowiek nie odróżniałby bliskiego od dalekiego, swojego od obcego, głównego od drugorzędnego. Granice tworzą topografię kulturową, nadają kulturze formę, organizują ją. Istnienie granic stało się źródłem wielu teorii filozoficznych. Przejście, przekraczanie, pokonywanie spotykamy w wielu systemach religijnych i filozoficznych.

W naszych czasach istnienie lub brak granic odczuwamy szczególnie silnie, dlatego zagadnienie granicy i pogranicza jest niezwykle aktualne w dyskursie naukowym XXI wieku.

Nieprzypadkowo, w pierwszym tomie serii **Humanistica 21** zostały opublikowane prace o „przekraczaniu granic w języku, literaturze, kulturze”. Redaktorzy wydawnictwa widzą humanistykę w XXI wieku jako „krzyżowanie pól przedmiotowo-dyscyplinarnych i perspektyw metodologiczno-teoretycznych”, dlatego w numerze, inicjującym serię, który jest poświęcony „zagadnieniom współczesnej humanistyki, jej nowym horyzontom i nowym wyzwaniom”, zebrano artykuły o wykraczaniu poza granice. Tematyka ta jest szczególnie aktualna w czasach interdyscyplinarności i globalizacji w nauce.

W poszukiwaniu ciekawych efektów poznawczych, związanych z koncepcją granicy, twórcom serii udało się zaprosić do współpracy i zachęcić do opublikowania rezultatów swoich badań uczonych reprezentujących polskie ośrodki naukowe (Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,

Uczelnia Lingwistyczno-Techniczna w Świeciu) oraz paryski Université de Paris VIII: Vincennes á St.-Denis i Kazachski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Abaja. Powstał interesujący wielojęzyczny tom, bowiem artykuły opublikowano w czterech językach: polskim, angielskim, rosyjskim i niemieckim, co niewątpliwie przyczyni się do poszerzenia kręgu odbiorców.

Artykuły zostały pozytywnie ocenione przez grono recenzentów-specjalistów, profesorów z Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Bałtyckiego Uniwersytetu Federalnego im. Immanuela Kanta w Kaliningradzie.

Zgodnie z tytułem w monografii prace podzielone zostały na grupy tematyczne i zamieszczone w trzech rozdziałach: *Język, Literatura, Kultura*.

W rozdziale *Język* zamieszczono sześć artykułów, w jednym z nich – o charakterze glottodydaktycznym – autorka w formie referatu przedstawia historię i stan obecny testowania w nauczaniu języków obcych, opisuje rodzaje testów i wymogi stawiane przed dobrymi testami. Okresy różnych sposobów testowania, związane z różnymi podejściami do nauczania języków obcych zostały przez autorkę, Małgorzatę Gos, potraktowane jako przekraczanie granic w dydaktyce języków obcych (*Crossing the Barriers in English Language Testing: a Historical Overview*).

W części tekstów o tematyce językoznawczej wyraźnie daje się zaobserwować poszukiwania nowych dróg objaśnienia funkcjonowania języka, odkrywania powiązań między językiem i kulturą, językiem i możliwościami poznawczymi człowieka, konstruowania nowych podejść w badaniach języka przez autorów w paradygmacie antropocentrycznym.

Takie szerokie podejście do języka, a konkretnie do formy jego realizacji – aktu mowy, proponuje Grzegorz Grzegorzczak w artykule *Coding and Transferring or Actions and Interactions? An Alternative Approach to Understanding Language*. Akt mowy według autora ma charakter dynamiczny i poznawczy, jest uwarunkowany przez środowisko, w którym zachodzi, oraz wzajemnym wpływem rozmówców na siebie, jest też nakierowany na realizację własnych i wspólnych (dla rozmówców) celów. Aktowi mowy można więc przypisać dialogiczną sensotwórczość i rozpatrywać go w przestrzeni ekologii, sprawczości i interakcyjności. W alternatywnym podejściu do języka (aktu mowy) należałoby według autora środek ciężkości przesunąć od kodu w stronę transferu i od akcji w stronę interakcji.

Przekraczanie granic nierozzerwalnie związane jest z pojęciem strefy przygranicznej – pogranicza. Słowo *pogranicze* w ostatnich latach pojawia się w różnorodnych tekstach, funkcjonując jako termin oraz jako pojęcie. O semantycznej i funkcjonalnej charakterystyce terminu *pogranicze* w języku rosyjskim pisze Alla Kamalova z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (*Пограничье как понятийная категория*). Autorka zauważa, że w słownikach rosyjskich *pogranicze* pojawia się dopiero pod koniec XX i na początku XXI wieku, przy

czym jest używane w różnorodnych kontekstach: terytorialnym, socjalnym, psychicznym, ekologicznym, kulturowym, językowym, literackim itd. Autorka zalicza słowo *pogranicze* do pojęciowej kategorii drugiego rzędu, ponieważ nie charakteryzuje się ono takimi kategoriami jak „stosunek”, „stan”, „jakość”. Kształtowanie się i funkcjonowanie konceptu pogranicza w artykule rozpatrzone w aspekcie diachronicznym i synchronicznym.

Duet językoznawczo-historyczny (Roman Kalisz, Maciej Kalisz) podzielił się z czytelnikami swoimi uwagami na temat tłumaczeń tekstów historycznych (*Some Aspects of Translating History*). Z zebranych doświadczeń autorów wynika, że w przekładzie tego rodzaju tekstów należy poruszać się sprawnie w obszarach wielu dyscyplin naukowych, przekraczać ich granice i uwzględniać np. zjawiska ekwiwalencji kulturowej, dane aksjologii oraz sposoby zarządzania pamięcią historyczną. W rzetelnym przekładzie konieczne jest więc uwzględnienie różnorodnych aspektów ekstralingwistycznych lub znajdujących się na pograniczu lingwistyki.

Rosyjską mowę potoczną inteligencji białoruskiej miasta Mohylew analizuje Ludmiła Kilewaja, pracownik naukowy Kazachskiego Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Abaja. W tekście jest mowa o przekraczaniu granic w wewnętrznym systemie języka, artykuł nawiązuje więc do tradycji badań językoznawczych w paradygmacie systemowo-strukturalnym. W swoich badaniach uczona zaobserwowała neutralizację granic znaczeń gramatycznych w rosyjskim języku potocznym, przejawiającą się w zdolności czasowników do wtórnej imperfektyzacji, w rozszerzeniu strefy tranzytywności, a także w rozmywaniu się wyraźnych granic formy i znaczenia jednostek językowych, przejawiającym się w kompresji składniowej i semantycznym synkretyzmie.

W części językoznawczej opublikowano także artykuł o środkach leksykalnych pochodzenia obcego, budujących żarty językowe w niemieckich skeczach, które zbadała Katarzyna Sikorska-Bujnowicz (*Lexikalische Elemente fremder Herkunft im Duetchen als sprachliche Mittel des Humoristischen*).

W części literaturoznawczej opublikowano sześć artykułów, w których autorzy bezpośrednio lub pośrednio nawiązywali do tematu przewodniego monografii – przekraczania granic.

Przekraczanie granic gatunkowych analizuje w artykule *W poszukiwaniu nieistniejącej już ojczyzny. O eseistyce reportażowej Piotra Wajla* Grzegorz Czerwiński. W twórczości Wajla zauważa proces ewolucji gatunkowej, tzn. wchłanianie przez reportaż cech innych rodzajów prozy, m.in. eseju.

Rozważania Małgorzaty Filipowicz traktują o przekroczeniu tradycyjnych granic gatunku biografii („*Ich tanzte, um warm zu werden...*” *Metafictionalität in „Josephine”*. *Aus der öffentlichen Biografie der Josephine Baker von Dieter Kühn*), w której oprócz realiów pojawiają się elementy fikcji (mitu). Autorka nazywa taki zabieg metafikcyjną rekonstrukcją rzeczywistości.

W artykule *Experimental Theatre of the 1960's – Challenges of the Performance: Performativity and Intentionality* – Kennedy and Baraka Małgorzata

Chrzan traktuje interpretację tekstu dramatycznego w procesie produkcji scenicznej jako doświadczenie graniczne. Badaczka przeciwstawia intencję autora intencji reżysera i opisuje ścieranie się mechanizmów intencji i interpretacji oraz regulującą funkcję didaskaliów.

W pracy Tatiany Żyliny-Els (*Преодоление граници в романе Дж. Джойса. Портрет художника в юности*) autorka podeszła do tematu wiodącego monografii wieloaspektowo: w spojrzeniu na powieść nie zakreślono wąskich granic – analizy dokonano na wielu poziomach – narracyjnym, kompozycyjnym i ideologicznym; oraz w spojrzeniu na fabułę powieści – opis rzeczywistości, w której żyje bohater zinterpretowano jako tworzenie alternatywnego świata.

W artykule zatytułowanym *The Image that Strengthens the Assault on Reason: Ohio Improptu by Samuel Beckett* Joanna Burzyńska-Sylwestrzak opisuje proces wyjścia dramaturga poza granice dramatu, scharakteryzowane przez badaczkę jako skupienie różnych wymiarów czasoprzestrzennych, zastosowanie różnych kodów teatralnych i konwencji, oparcie na koncepcji powtarzalności, przeniesienie sfery doświadczenia na odbiorcę. Przekroczeniem granicy w dramacie jest także zacieranie sensu przekazywanych słów.

W tekście Agaty Marcinkowskiej-Wajner (*The Transcultural Concepts in Hari Kunzru's Short Fiction and Their Impact on the Later Works of the Author*) analizowane są opowiadania brytyjsko-indyjskiego pisarza w kontekście odzwierciedlenia w nich współczesnego przenikania się kultur. W swoich refleksjach autorka charakteryzuje opowiadania Kunzru jako transkulturowe, jednocześnie przeciwstawiając ten termin multikulturowości i interkulturowości.

W rozdziale *Kultura* opublikowano cztery różnorodne tematycznie artykuły o granicach w kulturze, ich funkcjach i pokonywaniu.

Hieronim Kaczmarek poruszył kwestię przekraczania granic w polityce (*Przekraczanie granic w teorii i praktyce działalności politycznej*), wyróżniając granice *ad intra* (podjęcie działalności politycznej) oraz *ad extra* (przekraczanie granic w samej działalności). Do ostatnich autor zalicza formy rządów absolutystycznych i totalitarnych, nieprzestrzeganie standardów etycznych lub zaniechanie działalności politycznej. Autor wiele uwagi poświęca problematyce rozumienia i definiowania omawianych pojęć.

W artykule *Przekraczanie granic w edukacji: wyjście z marginalizacji dorosłych* Elżbieta Sternal poszukuje czynników przeciwdziałających nazwanemu w tytule procesowi. Przeprowadzone badania ankietowe potwierdzają, że edukacja dorosłych sprzyja zniwelowaniu ich społecznej marginalizacji i powrotowi do społeczeństwa jako jego pełnowartościowych uczestników i kreatorów.

W swoich rozważaniach Natalia Rezmer-Mrówczyńska poruszyła problematykę motywu ludzkiego ciała w kulturze (*Przestrzenie ciała w kulturze płynnej nowoczesności. Wyznaczanie ciała u źródeł nowoczesności*). Autorka zauważa, że granice i postrzeganie ludzkiego ciała zależały od obszaru kultu-

rowego i historycznego, panującej myśli społecznej, politycznej i filozoficznej. W świadomości człowieka ciało ludzkie umieszczane było w różnych obszarach aksjologicznych i przybierało różne konotacje. To determinowało postrzeganie ciała i sposoby wyrażania ludzkiej cielesności w kulturze.

W artykule Evelyn Deyneki *The Unknown European Anthem, or What One Little Schlager Can Teach Us About Political and Poetic Frontiers Between Cultures* przeciwstawia się fizyczne, językowe, kulturowe i artystyczne przekraczanie granic politycznym, ideologicznym i geograficznym stałym. Przekraczanie granic autorka uważa za naruszenie psychologicznych, antropologicznych i socjologicznych zakotwiczeń jednostki i społeczeństw. Jednak przekraczanie granic umożliwia uświadomienie sobie ich istnienia, tak jak zetknięcie z obcą kulturą pozwala na świadome spojrzenie na swoją kulturę.

Granice wpływają inspirująco na człowieka i kulturę, ponieważ dzięki nim istnieją inne społeczeństwa i inne kultury mówiące innymi językami. Przekraczanie granic w takim przypadku wzbogaca uczestników dialogu. Autorzy **Humanistica 21** wykazali, że współczesne badania językoznawcze, literaturoznawcze i kulturoznawcze rzadko mieszczą się w ograniczonych ramach swojej dyscypliny. Wnikliwy czytelnik zrozumie, że przekraczanie granic w języku, literaturze i kulturze jest możliwe i, co więcej, może być bardzo korzystne dla tych języków, literatur i kultur.

Joanna Orzechowska